

IGJEN PÅ BJØRNØYA
Kommentarer og bemerkninger

Mellom bøker og papirer etter min fars død i 1963 kom jeg over et hefte skrevet på polsk og trykt i Warszawa 1954. Forfatteren var Czeslaw Centkiowicz , polsk polarforsker. På annen side var det med penn skrevet følgende på engelsk :

I'am happy to let you know that the name Øyen
is vell known by all children in Poland.

Czeslaw Centkiowicz
Warszawa

Heflet gjorde meg nysgjerrig . Forsvaret sørget for oversettelse til norsk.

Handlingen foregår på Bjørnøya i begynnelsen av 1930 årene. Foruten forfatteren var hovedpersonene min far Fritz Øien (1899 - 1963),og mine to onkler Evald Øien (1900 - 1973) og Roald Øien (1907 - 1952). Henholdsvis i fortellingen nevnt som Czeslaw , Øien, Evald og Roald.

Samme året som Evald døde, var jeg hjemme hos han med oversettelsen og for å få hans kommentarer.

Først og fremst bekreftet Evald at historien var basert på virkelig hendelser ,om enn noe polsk farget. Evald fortalte at han stod 3 meter fra, da messinghodet pløyde seg inn i handa til Roald og ble svart. Såret sprikte med minst 1 cm. Evald klypte bort dukjøtt med ei brodersaks , stelte såret og sydde 11 sting med silketråd fra kista. Handa var følelsesløs p.g.a. slaget, så nåla ble satt dypt uten reaksjon.

Skoleskipet var «Olav Tryggvason» og var nettopp gått ut fra Tromsø. Fremme ved Bjørnøya var været slik at skipperen ikke torde fire båt for å hente den skadde. Vær og landingsforhold på øya gjorde at alle småbåtene stod på land og måtte fires opp og ned..Spissa stod derfor på land og måtte senkes på havet. Roald måtte fraktes ut med den. Han tredde seg under tofta på spissa og holdt seg fast med den friske handa mens båten ble senket på vannet. Da de kom fram , ble Roald heist opp i «Olav Tryggvason».

Evald kunne ikke forlate radioen. Da tåka seig på, bad han polakkene å gå langs den 4 - 5 m høye brinken og banke på en stor vaskebalje for å veilede de to som befant seg ute på havet. Spissa kom inn på høykant, og de kjente seg nå igjen.Fritz ,som sto framme,hev kjettingen opp til kokken Hagbart og entret opp. De hadde tatt seg tilbake til øya 800m fra stasjonen .

Oslo, mai 1998.
Bjørn

Oversettelse fra polsk.

Omslagsside og førsteside - samme tekst:

Czeslaw Centkiowicz

IGJEN PÅ BJØRNØYA

Vår bokhandel - Warszawa

1954

Neste side:

Forfatteren har oppholdt seg på Bjørnøya i 1932-33, under det annet Internasjonale Polarår. Det var opprettet en polsk vitenskapelig stasjon og ekspedisjon som besto av: Czeslaw Centkiewicz, Wladyslaw Lysakowski, Stanislaw Siedlecki (red.bem.)

I'am happy to let you know that the name Øyen is well known by all children in Poland.

Czeslaw Centkiowicz
Warszawa

Etter det første skuddet fløy alkene opp, men to av dem ble liggende på fjellet. Jeg ladet hurtig igjen. I det øyeblikk jeg skjøv patronen i magasinet, oppsto det en eksplosjon. Jeg hadde ikke fått patronen i magasinet, den hadde gått til side og jeg hadde fått ladningen i håndflaten. Jeg følte ingen smerte da det skjedde. Jeg strammet lommetørklæet ovenfor såret og vendte tilbake til radiostasjonen. Jeg hadde ikke noe med meg ! Det var sorg i stemmen til Roald.

Gutten hadde bestemt at han endelig skulle gå på alkejakt, falt Øyen inn, vi husket at du hellerville ha fersk fisk og fugler enn hermetikk. Allerede i en uke - fra det øyeblikk vi fikk radiomeldingen fra Tromsø - forberedte vi oss til din mottagelse. Roald har sanket to hauger egg. Idag sa han at vi måtte ha alker til middag. - Øyen nikker med hodet.

Beveget ser jeg på mine norske venner som jeg har opplevet så mange triste og gledelige stunder sammen med. Det er tre år siden jeg tok avskjed med dem. Øyen er blitt litt eldre, har mer grått hår, men fra hans magre ansikt ser de samme energiske øyne - som er fulle av liv - på meg. Det er vanskelig for meg i dette øyeblikk å si noe om Roald, jeg ser at han lider.

I den omfangsrike stuen på radiostasjonen hersker det mønsterverdigg orden, alt lyser og stråler. Jeg vet av erfaring hvor mye arbeid som ligger bak dette. Vi tenkte alltid på mottagelse av gjester, og vi gjorde alt så godt vi kunne. Radiotelegrafistene hjalp oss, og vi hjalp dem, skjønt gjestebesøk er en stor fest for alle som er på en polarstasjon i Arktis.

På et bredt bord like ved døren skinner senderens sølvlamper, ved siden av befinner sendenøkkelen seg og den alltid åpne radiostasjonens bok. Mot min vilje blar jeg i boken.... Her en tråler fra Tromsø som ber om hjelp, der isbryteren "Malygin" som ber om værprognose - han leter etter en tapt båt under stormen. Minnene strømmer på .... Døren åpnes bak meg. En kjent duft av svart kaffe strømmer ut. Bak en dampende kaffekjele ser den smilende annenradiotelegrafist Ewald på meg. Et hjertelig håndtrykk uttrykker mer enn ord. I sin helhet har ikke Ewald forandret seg. Han gjør de samme bevegelser og fra hans dyptsittende øyne stråler godheten.

- Du ble sikkert gjennomfrosset på den kutteren - Eller har du kanskje allerede glemt hva slags sommer vi har i Arktis?

Jeg tar gjerne en kopp varm kaffe. Radiotelegrafistenes munn er ikke stengt, de snakker om hverandre. Øynene til Roald flamme opp når han tenker på besøk av de hvite bjørnene.

- En binne med ungen ville inn der hvor vår ekspedisjon arbeidet - han snakket beveget og gjorde en bevegelse med hånden, og denne bevegelse minnet ham om den skadede hånden.

- Du må se på det såret, henvendte Øyen seg til meg. Jeg la en provisorisk bandasje, men som du vet er jeg ingen kirurg. -

Jeg skal sørge for å ta bandasjen av - følsomt. Gasen, som var gjennomtrukket med blod, hadde festet seg til såret. Jeg kikket på Roald. Han presterer et blekt smil, men biter tennene sammen, han må lide meget. Med et rykk tar jeg bandasjen av. Den utstrakte hånden hans dirret ikke, Roald skrek heller ikke. Han hadde holdt ut, men det jeg fikk se forferdet meg - blå, hoven håndflate, opprevet sår sydd med ubehendige sting, og rundt var det betent...

Jeg ville bryte stillheten som hersket i radiostasjonens stue, så jeg spurte:

Når skjedde dette?

I dag morges, et par timer før din ankomst, svarte Øyen fort.

Jeg fjernet hurtig de unødvendige stingene. Det åpne såret så stygt ut, det var verre enn jeg trodde.

Hva vasket du såret med, spurte jeg, og jeg var foruroliget, for jeg husket at radiotelegrafister ikke har noe godt utstyrt apotek, og med småting pleide de komme til oss.

Flybensin, svarte Øyen usikkert, og etterpå smurte jeg på ..... kamferolje. Er det ikke bra? spurte han - enda mer usikkert, han hadde sett at jeg rynket øyenbrynene.

Jeg vasket såret med jodbensin, la på gasen og bandasjerte hånden dette fritok meg for svaret. Jeg ville ikke si til Øyen at slik gjøres det ikke. Han ville gjøre sitt beste. Jeg måtte snakke med ham om dette senere.- Nå er alt over, men du har ordnet deg fin, stakker, sa jeg hjertelig. Han svarte meg med et svakt smil og med sammenpressede lepper som virket blå på hans bleke ansikt. Pannen til Roald var dekket med små svettedråper.

- Øyen ! Nå ville det være bra med et glass konjakk. Og til Roald en dobbel !

Som påkallet dukker Ewald opp. På et stort brett, som jeg husker så godt, står en flaske konjakk og en rykende kaffekjele med svart kaffe. "Skål"! - hånden min er stø når den løfter glasset til munnen, jeg er dø og ingen kirurg.

- Vi har gledet oss så meget til din ankomst, sier Ewald med sørgmodig stemme. Alkene til middag skulle ha vært en overraskelse, du skjønner, en slik "festmiddag"...

- Czeslaw, nå verker hele armen, hvor lenge skal hånden hele? spør Roald urolig.

Det er vanskelig å svare. Jeg vil ikke skremme ham, men ellers er jeg ikke sterk nok. Jeg er redd det er forgiftning. Til syvende og sist må legehjelp til, svarer jeg kort.

I samme øyeblikk brer seg i stuen den kjente høye tonen fra sendemaskineriet og den fredelige tikkingen av sendenøkkelen. Øyen sitter ved apparatet med høretelefoner på ørene. Minnene om mine opplevelser på Bjørnøya strømmer på. Utenfor radiostasjonens vegger piper vinden i mastene og linjene, den samme motbydelige som dengang . . . . .

Fingrene til telegrafisten tikker rytmisk punkter og streker. Etter sendingen følger lytting, og igjen kalles radiostasjonen i Tromsø hårdnakket opp. Plutselig velter morsesignaler ut fra høyttaleren. Tromsø svarer. Nok et par ganger sending, lytting, bekreftelse av radiomeldingen. Maskinen roterer langsommere og larmen avtark. - Vi har lykke med oss - sier radiotelegrafis med lettelse og tar av radiotelefonene. - Skoleskipet vårt har i dag seilt ut til Barentshavet. De har kirurg ombord. Jeg ska straks kontakte dem. De lytter på sendingene hvert femte og fem og tredevte minutt.

Jeg hører på Øyen og fyller på Roalds konjakkglass. Hvis dette er forgiftning kan alkoholen hjelpe gutten. I øyeblikket finnes det ikke andre midler. Roald tier. Langsamt blir han rød i kinnene og øynene flammer. Er dette alkoholens virkning eller er det feber?

Radiostasjonens maskin begynner å larme igjen. Og plutselig velter det en hel kaskade med lyder fra høyttaleren. - Det er Larsen - smiler Øyen. Det er ikke nødvendig å spørre hvem som sitter ved sendenøkkelen, det er bare han som kan sende i en sli vanvittig fart. Under samtalen med radiostasjonen på båten forklarer Øyen kort. - De er 196 mil borte fra oss. . . . . Kapteinen samtykker i å forandre kursen. Hurra ! De seiler med full fart mot øya. EWald lener seg mot meg.

- Det er bra. De vil være her om ca. 14 timer.

Vi legger oss ikke, hvorfor egentlig? Ute er det lyst. Bak tunge lave skyer skinner solen og bryter seg gjennom skyene i polardagen. Det er bra at det er sommer. Når det er polarnatt vil ingen båt seile til den forræderske Bjørnøyas kyst som blant sjømenn betegnes som farlig.

Jeg snakker, men jeg vil heller høre på beretningene til mine norske venner, beretninger om det daglige, om arbeidslivet, hvor det ikke skjer noe og som er fylt med uvanlige øyeblikk - og jeg passer på at Roald ikke sovner. Hans temperatur stiger. Det er sikkert forgiftning. Gjennom hodet mitt strømmer noen fragmenter av beretninger, eller det er muligens beretninger som skriver seg fra bøker jeg har lest. I ørkenen, ved ekvator, kan ikke de syke sove etter et slangebitt. Men det er også mulig at det ikke er slik, og det er unødvendig å forurolige stakkaren?

Jeg retter straks min oppmerksomhet mot Øyen som oppfører seg litt merkelig. Han bestandig så rolig, så behersket, går fra hjørne til hjørne, stopper og knapper opp igjen vindjakken. Hans blick er rettet mot balografen. Aha, det er derfor han er urolig ! Jeg forstår. Den fiolette linjen på trommelen faller. Jeg ser på vindmåleren - viseren går langsamt men stadig mot høy. Etter hvert sterkere. Det tyder på at det blir storm. Båten k

Under dekket har korridorene pent gulvbelegg, tepper, alt er i glans. Alt går rundt i hodet mitt. Jeg er søvnig. Jeg sitter i messen sammen med kapteinen. Stundom ser jeg tankeløst på vannet som renner fra tøyet vårt ned på divanen. Kapteinen forklarer ivrig. Vi nikker med hodet, tross at vi ikke hører hva han sier.

- Det er bra at dere har bragt den syke. Hver time måtte være forferdelig, sier kvinnen i hvit kittel som håndhilser. Den syke må selvfølgelig bli her hos oss, tilføyer hun. Vi etterlate ham enten på Spitsbergen, eller han blir i Tromsø etter endt seilas. - Kan han arbeide igjen? spør Øyen urolig. Omsorgen for kameraten sitter i ham som en vond drøm.

Etter et kort opphold i den varme messen, sterk kaffe og særlig bevisstheten om at våre anstrengelser ikke var forgjeves, og at det er sikret pleie for Roald - blir vi i godt humør. Vi føler ingen tretthet.

Vi vender tilbake. En sjømann skyver båten vekk. Vi sørger for å komme oss lengst mulig vekk fra stålkolossen. Etter at vi har rodd en kort stund føler vi at noe i naturen har forandret se. Sjøen vugger fortsatt, bølgene er tunge, men vinden har løyet. Men det er en annen arktisk vert som er i kamp med oss - tåken. Slike plutselige, uforutsette værforandringer her i Barentshavet og særlig omkring Bjørnøya, er vanlig, det hender daglig. Tåken blir tjukkere. Konturene av båten utviskes og vi ser den ikke.

- Vi må seile fra bølgen. Det er vår retning - jeg hører Øyens stemme langt borte tross at det kun er en meters avstand mellom oss.

Jeg ser forover. Horisonten skrumper plutselig, foran oss ser vi en mur av ugjennomtrengelig tåke. Vi ror hardt. Vi må skynde oss. En slik tåke på sjøen er verre enn storm. Bølgen kaster os og vi har følelse av at vi mister retningen.

Tåken gjør oss deprimert. Jeg puster tungt med åpen munn, jeg føler det som om jeg puster vann inn i lungene. Jeg kveles, og det gjør vondt i halsen. Fuktig kulde trenger gjennom jakke og sweter. Iskaldt vann damper vekk fra nakne hender. Jeg vet ikke hvor hanskene er, men jeg har ikke tid til å finne dem. Støle hender har det vanskelig med å holde årene. Jeg føler meg som bundet og vil helst befri meg fra det. Kraftigere! skriker jeg til Øyen, Kraftigere! kommer det tilbake som ekko.

Vi anstrenger igjen våre muskler. Vi ror hardt, men årene kommer opp fra vannet. Armene er vonde av overanstrengelse. Etter lengre tid legger jeg merke til at Øyens bevegelser er langsommere. Jeg behøver ikke å spørre om årsaken - jeg vet at vi har rodd oss vill og at nordmannen ikke vet ik hvilken retning vi skal ro.

Gjennom tåken høres det svak, døende klang av sirenene. Båten har seilt vekk. Vi er alene. Det er kun tåke som er blitt med oss. Tåken letter plutselig og fra båten går over på bølger. I sjøens sus hører vi plutselig en ny tone. Jeg snur meg urolig mot Øyen. Radiotelegrafisten har vanskelig for å holde balansen, han står i båten og forsøker forgjeves å se gjennom den fordømte tåken. Tonen er sterkere, nærmere og stadig høres nye toner.

Hva så hvis?... Den rytmiske tonen av propellen nærmer seg raskt og den går rett mot oss. Vi skriker, men vi vet at ingen kan høre oss. Til venstre for oss, i tåken, vokser den svarte masse - båten. Som på kommando ror vi hardt for å få båten vekk lengre bort. Vi hører sirenenes brøl som presser seg inn i våre ører og helt inn i hjernen.

Båten krenger på grunn av at bølgene slår til sidelengs, vi tar inn vann. Vi har sluttet å ro som om angsten skulle ha tatt kreftene fra oss. Men sjøen venter på svakheter. Strøm av vann slår mot oss fra høyre og vi blir våte til skinnet. Med vanskelighet retter vi båten og øser vann vekselvis. Vi er trette, vi tier.

Langt borte bak oss brøler sirenen igjen. Vi ror ikke med åren på høyre side, vi lar oss seile på opprørt sjø. Tåken letter, vinden river den i stykker. Vi ser oss om, hvor er vi? Bak oss, langt borte, tegner svarte, bratte klipper seg mot mørke skyer.

Bølgene har ført oss langt bort fra Bjørnøya, ut på åpne havet.

Små tåkedotter følger bak båten, men det begynner å lysne. Over oss sirkler massevis av fugler. De sørgmodige skriv fra alkene er skarpe, og med sine korte vinger flyr de i store sirkler. Vi ror rolig.

Etter noen timer, stive og halvdøde av anstrengelse, står vi i døren til radiostasjonen. Ewalds ansikt lyser opp i et bredt smil. Se der! skriker han, uten å forlate sin plass ved radiosenderen. - Jeg må underrette dem om at dere har vendt tilbake - forklarer han fort. - De har forsøkt å sette en motorbåt på vannet. Hurtig og i tide!

- Hvordan det, de har seilt vekk for lenge siden?

- Nei da! De ville, men jeg tillot det ikke, smiler Ewald. Jeg skremte dem. Jeg allarmerte kapteinen og spurte dem hvordan de kunne slippe dere alene. Jeg bråte så mye at de vendte tilbake. Ewald ser på oss som han ventet ros. Men, som på kommando, brast vi begge i latter. Det manglet ikke mye på at de seilte for å hjelpe oss - men vi ville druknet!